

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Забезпечення відновлення національної економіки України від наслідків війни є потужним викликом як для системи державного управління, так і для економічної науки, яка має обґрунтувати шлях та пріоритети відновлення, оптимальні з точки зору реалізації наявних ресурсів та стратегічних цілей повоєнного розвитку. У цьому контексті одним із пріоритетних завдань є побудова дієвої інституційної системи, в рамках якої відбуватиметься економічне відновлення.

Економічне відновлення слід розглядати як якісну системну зміну, яка поєднує в собі, власне, відбудову зруйнованого економічного потенціалу та його суттєву модернізацію, нерозривно пов'язану з модернізацією інституційних відносин. Відповідно, національна інституційна система має бути спроможною забезпечити таке поєднання в умовах високого рівня невизначеності. Це має досягатися на засадах синергії **трьох інституційних рівнів**: інститутів стійкості, ідентичності та відновлення.

Стійкість забезпечується завдяки наявності достатніх умов для адаптаційних змін складових національної економічної системи на основі гнучкого реагування на екзогенні ризики та збереження при цьому їхніх головних системних функціональних ролей.

Нами виокремлено п'ять базових **інституційних передумов стійкості** України в умовах повномасштабної війни («якорів» стійкості) [1]:

- **розгалужене підприємництво**, основа якого – малий і дрібний бізнес – що забезпечує диверсифіковане виробництво та постачання широкого спектру товарів та послуг, зайнятість та доходи населення, генерує податки;

- **ефективна система комунікацій** – транспортних, що базуються на діяльності централізованої Укрзалізниці та децентралізованого автотранспорту; широкосмугового та мобільного інтернету з широким набором послуг у фінансовій, управлінській, соціальній сферах – що дозволило зберегти повноцінну функціональність останніх;

- **зміцнені спроможності територіальних громад** – завдяки чому громади як центри самоорганізації ефективно виявили себе у виконанні широкого кола функцій – від безпекових – до гуманітарних;

- **самоорганізоване громадянське суспільство** – яке взяло на себе надання гуманітарної підтримки, допомогу в релокації бізнесу, волонтерство для сил оборони тощо, створивши інституційну основу мережевої взаємодії;

- **відкритість країни** – свідома інтегрованість держави та суспільства у глобальні процеси, насамперед – процеси європейської та євроатлантичної інтеграції, що забезпечило міжнародну підтримку України в широкому спектрі напрямів – гуманітарному, економічному, воєнному.

Завдяки інституційним передумовам стійкості зберігається критична маса суб'єктів національної економіки, організаційно та ресурсно *спроможних* до послідовних дій, спрямованих на забезпечення власної стійкості не лише у коротко- але й у середньостроковому періоді (переходу від стратегії виживання до стратегії стійкості). Разом із цим, така спроможність формує *дилему стійкості*, яка полягає у виборі

цілепокладання: вибудувати останню шляхом інкорпорування до апріорі стійкішої інституційної системи (фактично, виведення ресурсів з країни), або включатися в модернізацію національної інституційної системи, очікуючи від неї в перспективі кращих можливостей для реалізації ресурсного потенціалу.

Роль тригера в дилемі стійкості мають виконувати **інститути ідентичності**, які надають національній інституційній системі переваг в інституційній конкуренції щодо створення умов стійкості:

- **засоби системної підтримки в умовах війни** – компенсація «ціни стійкості» для бізнесу через відповідні податкові інструменти, субсидоване кредитування, релокацію; гарантування стійкості енергетичної, транспортної телекомунікаційної, платіжної інфраструктури; підтримка соціальних груп, які опинилися у скруті через впливи війни (вимушене переміщення, руйнування житла, втрата члена сім'ї, втрата здоров'я) тощо;

- **стратегування стійкості та відновлення** – що дозволяє зменшити рівень невизначеності, сприятиме баченню основ майбутнього структурного ландшафту, побудові довіри, визначенню точок консолідації інтересів, поєднанню ресурсів на основі синергії, надає часового виміру системній підтримці;

- **інститути партнерства** – організація діалогу між основними «гравцями» політико-економічного простору, якими є органи державної влади, ділові об'єднання, окремі потужні транснаціональні компанії, організації найманих працівників, інші економічні громадські організації, що сприяє зміцненню довіри, інклюзивності процесу стратегування;

- **інститути самоврядування** – насамперед місцеве самоврядування та взаємодія громад з місцевим бізнесом, а також широкий спектр організацій громадянського суспільства, як консолідують матеріальні, фінансові, людські, інтелектуальні ресурси на цілях стійкості, перемоги та відновлення.

Інститути ідентичності встановлюють систему мережевих взаємозв'язків у рамках національної інституційної системи, які оптимізують обіг ресурсів, сприяють відновленню взаємної довіри в умовах викликані війною невизначеності, подоланню інерції негативних очікувань воєнного часу, подовжують часовий горизонт програмування дій економічних суб'єктів, спрямованих на підтримання стійкості, з інтеграцією до них цілей відновлення та модернізації.

При цьому відбувається координація закладених засад відновлення з виконанням важливих «домашніх завдань» України – зниження рівня корупції, зміцнення обороноздатності, продовження євроорієнтованих системних реформ.

Ідентичність локалізує ресурси в рамках національної системи, проте без гарантування модернізаційного використання реальним є ризик їх марнування. Через обмеження можливостей подальшого розвитку з часом може виникнути *тупик ідентичності*, який спонукає економічного суб'єкта повернутися до *дилеми стійкості*.

Подолання цього ризику мають забезпечувати інститути розвитку, які у специфічних умовах України набувають форми **інститутів відновлення**. Завдання таких інститутів – мотивувати концентрацію та спрямування обмежених ресурсів на цілі відновлення та модернізації, оптимізуючи їх використання завдяки зниженню трансформаційних витрат господарських суб'єктів, пов'язаних з модернізацією, й подоланню інституційних пасток [2], орієнтації на цілі відновлення та модернізації функціональних інститутів, що забезпечують механізми економічної комунікації – грошово-кредитної та фіскальної систем, ринкової конкуренції, економічної кооперації.

На цьому рівні варто виокремити групи інститутів:

- **капіталізації**, які впроваджують механізми створення доданої вартості на основі якісних здобутків процесу відновлення, мотивуючи інвестування у проекти модернізації – до таких механізмів належить створення мережевих екосистем, зокрема щодо: відновлення безпеки (відбудова та реструктуризація економіки зруйнованих територій), технологій «зеленого переходу» (використання ВДЕ, місцевих джерел енергії, енергомодернізація

будівель тощо), цифровізації («розумні» мережі та «розумні» громади, цифровізація базових галузей економіки, подолання «цифрового розриву» та цифрове залучення населення та інше);

- **концентрації ресурсів**, які створюють умови для нарощування та консолідації фінансових (фінансові інститути відбудови та розвитку, розбудова кредитних функцій банків, поширення краудсорсингу), людських (розбудова інститутів ринку праці, організацій професійного навчання та загальної освіти, посилення громадського здоров'я), соціальних (політики згуртованості) ресурсів, що формуватимуть відповідні капітали країни;

- **інновацій**, які сприяють поширенню знань та їх капіталізації (прикладні наукові дослідження, навчання технічним спеціальностям, науково-технічна комунікація, венчурне фінансування тощо);

- **регіональної диференціації**, які забезпечують оптимізацію застосування державної політики та реалізації загальнонаціональних програм відповідно до регіонального ресурсного та інституційного ландшафту, специфічних цілей відновлення (регіональне стратегування розвитку, регіональні інститути розвитку, спеціальні територіальні режими тощо);

- **міжнародної підтримки**, які дозволяють досягти прозорості, контрольованості та підзвітності отримання та використання коштів міжнародної допомоги (спеціалізовані установи фінансування відновлення, спільне стратегування, пряма комунікація «донор-реципієнт», цільові проєктні підходи тощо).

Отже, інститути відновлення формують перспективи розвитку суб'єктів економіки в рамках сформованої інституційної ідентичності за рахунок поєднання процесів відновлення та модернізації. Закладається підґрунтя системних змін, які мають сформувати нову, стійку, конкурентоспроможну, європейську Українську державу. Досягнута якість розпорядження національними факторами відтворення, які стануть одним із основних предметів глобальної конкуренції у найближчі десятиліття, визначатиме можливість збереження контролю над ними на національному рівні, зрештою, спроможність країни до суверенного розвитку в умовах турбулентності, пов'язаної з економічним відновленням.

Таким чином, запропоноване бачення системи комплементарних інститутів надає можливість методологічного обґрунтування цілісної та послідовної стратегії економічного відновлення України. Цілісне інституційне забезпечення економічного відновлення дасть змогу подолати інституційну інерцію воєнного часу, сформувати відповідне цілепокладання у процесі відновлення, запобігти фрагментації економіки у процесі відновлення внаслідок впливу як екзогенних, так і ендегенних чинників.

Якщо інститути стійкості в Україні є вже досить сформованими, інституційна система переходу до етапу відновлення досі перебуває у недосконалому та недовершеному стані. Це породжує ризики щодо успішності відбудови економіки від наслідків війни та потребує ґрунтовного опрацювання як теоретичного підґрунтя, так і практичної побудови системи інститутів відновлення.

Список використаних джерел:

1. Жаліло Я. Економічне підґрунтя стійкості України у відсічі російській агресії. Міжнародна науково-практична конференція: Всеохоплююча оборона: досвід протидії збройній агресії РФ проти України: зб. матеріалів міжнар. наук-практ. конф. (Київ, 27 квітня 2023 р.). Київ: Національний університет оборони України, 2023. 313 с. С. 17-21.

2. Polterovich, Victor. (2007). Institutional Trap. University Library of Munich, Germany, MPRA Paper, 2007.